

УДК 631.1:658

Тетяна КІНЄВА

БІОЛОГІЧНИЙ КАПІТАЛ СКОТАРСТВА: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Резюме. Досліджено й узагальнено особливості розвитку галузі скотарства в сучасних умовах євроінтеграції. На прикладі сільськогосподарських підприємств Київської області розглянуто кількісні показники стану розвитку та ефективності використання біологічного капіталу скотарства. Визначено причини занепаду та окреслено окремі напрями підвищення ефективності використання біологічного капіталу скотарства. Проведено аналіз динаміки та структури поголів'я худоби; обсягів виробництва основних видів продукції та показників діяльності сільськогосподарських підприємств Київської області.

Ключові слова: скотарство, поголів'я худоби, надій молока, сільськогосподарська продукція, кормова база.

Tatyana KINEVA

BIOLOGICAL CAPITAL OF CATTLE BREEDING: ANALYSIS OF THE STATE AND EFFICIENCY OF THE USE

Summary. The features of the cattle breeding industry development in the modern terms of euro integration are investigated and generalized in the article. On the example of agricultural enterprises of the Kiev region the quantitative indexes of development and efficiency of the use of biological capital of the cattle breeding status are considered. The dynamics of population of cattle by the categories of households of the Kiev region in 1985-2011 is investigated. The share of population of cattle in a dynamics is considered. Production volumes of products of the cattle breeding of the Kiev region for the last financial year are analyzed. Certainly districts of the Kiev region with the best and the worst indexes of the use of biological capital of the cattle breeding are considered. The state of material well-being the sterns of agricultural enterprises of the region is considered. The basic economic results of the agricultural enterprises activities of the Kiev region are analyzed for the last year. Certain reasons of decline of industry of the cattle breeding are analyzed. The directions of improving the use of biological capital of the cattle breeding in the Kiev region are outlined.

Key words: cattle breeding, population of cattle, milk yield, agricultural products, feed base.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання не потребує доведення важливості розвитку сільського господарства як провідної галузі економіки, яка не лише забезпечує 8 – 10% ВВП та продовольчу безпеку країни, а й здатна ефективно розв'язувати соціальні проблеми країни. За останнє десятиріччя було прийнято багато нормативних актів та проведено заходів з реформування агропромислового комплексу України, але й сьогодні можемо констатувати його кризовий стан. Для багатьох країн світу (в т.ч. України) провідною галуззю тваринництва є скотарство, оскільки його продукти (молоко, м'ясо), побічна сировина (кров, шкіра) та органічні добрива є життєво необхідними для людини та мають велике народногосподарське значення.

Сучасні умови господарювання на Київщині характеризуються катастрофічним зменшенням поголів'я худоби (на 287,2 тис. гол. або на 66% у 2011р. порівняно з 2000р.) та надойв молока (на 241 тис. т або на 35% за той самий період). Головною проблемою ефективності господарювання у даній галузі є саме відтворення тварин, яке забезпечує не лише підтримання оптимального поголів'я, а й його продуктивність та виробництво життєво необхідних продуктів харчування (молоко, м'ясо).

Надзвичайно загострились і організаційні проблеми галузі: зруйнована міжгосподарська спеціалізація з відгодівлі та дорощування худоби, що спрямована на вирощування нетелів; за умов низької фінансової спроможності сільськогосподарських підприємств племінна худоба стала недоступною; погіршились племінні та продуктивні якості худоби; збідніла кормова база; лібералізація цін на сільськогосподарську продукцію; імпорт демпінгової продукції тощо. За

таких умов особливої актуальності набувають питання відновлення, стабілізації та ефективного розвитку скотарства як по країні в цілому, так і в окремих регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку скотарства присвячено праці вітчизняних учених: С.П. Азізова, П.С. Березівського, А.Д. Діброва, Г.Г. Кірейцева, О.В. Мазуренка, П.Т. Саблука, В.К. Савчука та інших, які стали теоретико-методологічною основою розвитку галузі. Водночас залишаються невирішеними та неврегульованими багато питань щодо аналітичного забезпечення ефективного відтворення поголів'я тварин та забезпечення конкурентоспроможності галузі скотарства в сучасних умовах господарювання.

Метою статті є дослідження аналітичного забезпечення фактичного стану використання біологічного капіталу скотарства Київської області, визначення проблем та перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Скотарство – це провідна галузь тваринництва, яка займається вирощуванням великої рогатої худоби. Це також джерело цінних органічних добрив, основним з яких є підстилковий гній (складає 70% серед органічних добрив). В Україні сформувалися такі напрями спеціалізації скотарства: молочне, молочно-м'ясне, м'ясо-молочне. Практично відсутні господарства, що спеціалізуються виключно на м'ясному напрямі вирощування худоби. Якщо розглянути територіальне розміщення господарюючих суб'єктів, можна побачити їх переважну зосередженість навколо великих міст і промислових центрів.

Господарювання у кризових умовах у дев'яностих роках та світова фінансова криза 2008 року значно підірвали показники ефективності використання біологічного капіталу та в цілому показники діяльності сільськогосподарських підприємств як по Україні, так і по Київській області. В першу чергу, це відобразилося на різкому скороченні поголів'я худоби (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка поголів'я худоби за категоріями господарств Київської області за 1985 – 2011 роки, тис. голів [2,3]

Table 1
The dynamics of population of cattle by the categories of households of the Kiev region in 1985 – 2011 [2,3]

Показники	1985	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Господарства усіх категорій										
Велика рогата худоба	1462,2	1307,8	849,6	437,6	266,2	207,2	176,5	161,4	162,7	150,4
У т.ч. корови	546,6	473,5	373,4	245,2	142,7	108,4	93,3	86,2	85,2	80,3
Сільськогосподарські підприємства										
Велика рогата худоба	1273,3	1161,0	700,1	302,5	171,9	134,0	113,9	105,6	99,1	97,7
У т.ч. корови	426,2	379,9	250,5	133,1	65,6	49,4	43,3	41,0	39,1	38,8
Господарства населення										
Велика рогата худоба	188,9	146,8	149,5	135,1	94,3	73,2	62,6	55,8	63,6	52,7
У т.ч. корови	120,3	93,6	122,9	112,1	77,1	59,0	50,0	45,2	46,1	41,5

Бачимо, що станом на 1 січня 2012р. загальне поголів'я великої рогатої худоби в Київській області порівняно з попереднім роком зменшилося на 12,2 тис. гол (або на 7,6%), при цьому в господарствах населення зосереджено 35% худоби, в т.ч. 51,7% корів. Згідно з статистичними табличними даними бачимо, що протягом аналізованого періоду 1985 – 2011рр. поголів'я ВРХ в Київській області зменшувалося катастрофічними темпами, лише у 2010р.

порівняно з 2009р. поголів'я зросло на 0,8% і становило 162,7 тис. голів. Поголів'я великої рогатої худоби скоротилося в сільськогосподарських підприємствах 19 районів Київської області (у т.ч. корів – 17 районів). Найсуттєвіше скорочення поголів'я великої рогатої худоби спостерігалось в Іванківському (на 26,0%), Таращанському (на 25,6%), Вишгородському (на 21,3%) районах.

Така ситуація склалася як за рахунок зменшення приплоду (у 2010р. порівняно 2009р. у сільськогосподарських підприємствах (крім малих) загальне надходження приплоду телят зменшилося на 3,4 тис. голів, або на 8,1%), так і за рахунок погіршення показників відтворення, низької рентабельності виробництва, недофінансування галузі з боку держави тощо.

Критичні демографічні процеси у галузі скотарства у Київській області підтверджує і щорічне зменшення співвідношення поголів'я ВРХ до інших видів худоби галузі тваринництва (табл. 2, рис. 1).

Таблиця 2

Питома вага поголів'я худоби Київської області за 1985 – 2011 рр. [2,3]

Table 2

The share of population of cattle of the Kiev region in 1985 – 2011 [2,3]

Вид скота	Роки, % до загальної кількості									
	1985	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Велика рогата худоба	10,02	9,27	9,20	9,02	1,63	1,04	0,95	0,93	0,74	0,66
У тому числі корови	3,75	3,36	4,04	5,05	0,87	0,55	0,50	0,50	0,39	0,35
Свині	5,88	6,05	7,58	8,23	2,85	2,38	2,30	2,80	2,47	2,28
Вівці та кози	1,04	0,57	0,68	0,84	0,20	0,14	0,15	0,16	0,19	0,15
Птиця	78,13	80,14	77,98	76,25	94,30	95,78	95,99	95,51	96,6	96,9

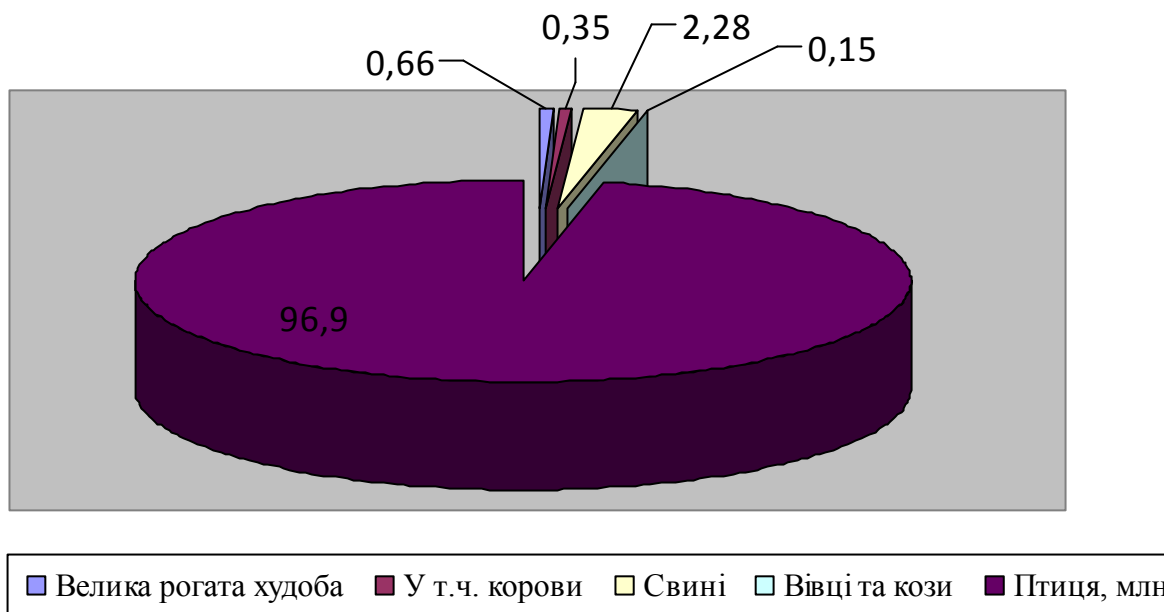

Рисунок 1. Питома вага поголів'я худоби в Київській області у 2011 році, % до загальної кількості

Figure 1. The share of population of cattle of the Kiev region in 2011, % to the general amount

Якщо у 1985р. частка великої рогатої худоби у загальній структурі поголів'я Київської області складала 10,02%, то вже у 2005р. – 1,63% і на 2011р. маємо лише 0,66%. З табличних даних бачимо, що основну частку займає поголів'я птиці, що, насамперед, можна пояснити дією загальнодержавної програми підтримки розвитку птахівництва, порівняно зі скотарством короткий термін виробництва (в середньому 45 діб), низька собівартість і відповідно ціна на продукцію, і, як наслідок, високий попит.

Досліджуючи обсяги виробництва продукції скотарства в Київській області, можемо відзначити спад за всіма категоріями господарств у 2011р. (табл. 3). За останній звітний період обсяг виробництва м'яса порівняно з 2010р. зменшився на 13,83%, у т.ч. в сільгосппідприємствах обсяг скоротився на 21,7%, у господарствах населення – на 34,5%. Хоча, згідно зі статистичними даними, у 2010р. порівняно із попереднім звітним роком, відбулося зростання обсягів виробництва – на 2,8% у цілому, в т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 2,5%, у господарствах населення – на 3,9%.

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції скотарства за 2011 рік [2,3]

Table 3

The production of basic types of products of the cattle breeding in 2011 [2,3]

Вид продукції	Усі категорії господарств		У тому числі				Частка господарств населення, %	
			Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення			
	2011р.	У % до 2010р.	2011р.	У % до 2010р.	2011р.	У % до 2010р.	2011р.	У % до 2010р.
М'ясо ¹ , тис.т	15,01	86,17	11,61	88,49	3,4	79,07	1,22	73,94
Молоко, тис. т	438,5	97,2	195,1	99,2	243,4	95,7	55,5	56,4

¹ Реалізація худоби на забій (у живій вазі).

Якщо подивитися на динаміку виробництва м'яса (у живій вазі) (рис. 2) сільськогосподарськими підприємствами Київської області, бачимо, що обсяги за 1990 – 2000рр. та 2005 – 2011рр. зменшувалися, що, в першу чергу, зумовлено скороченням поголів'я майже вдесятеро.

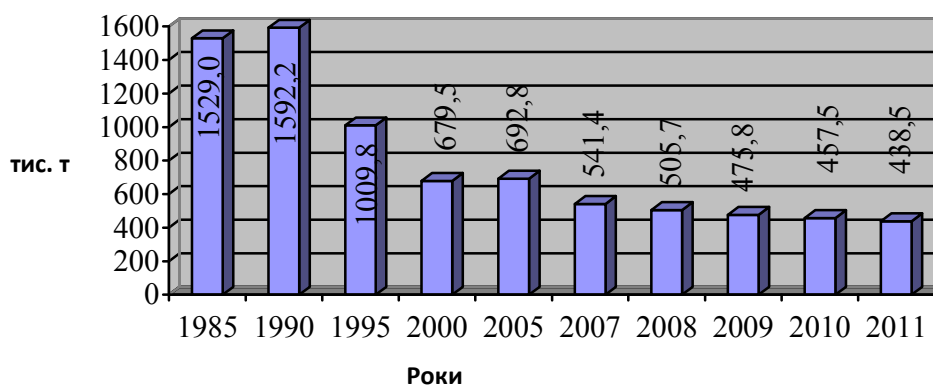

Рисунок 2. Динаміка виробництва м'яса (у живій вазі) по Київській області за 1985 – 2011 роки, тис. т

Figure 2. The dynamics of production of meat (in living weight) in Kiev region in 1985-2011, thousands tone

У сільськогосподарських підприємствах Київської області у 2011р. порівняно з 2010р. загальні обсяги виробництва м'яса (реалізації худоби на забій у живій вазі) збільшено у 13 районах, найбільше – у Згурівському та Миронівському районах. Найсуттєвіше скорочення обсягів виробництва м'яса відбулося у сільськогосподарських підприємствах Баришівського, Яготинського та Фастівського районів.

У структурі реалізації худоби та птиці на забій сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) частка птиці всіх видів становила 73,8% (73,6%), свиней – 20,8% (19,6%), великої рогатої худоби – 5,4% (6,7%).

Сільськогосподарськими підприємствами Київської області (крім малих) у 2011р. порівняно з 2010р. зменшено обсяг вирощування худоби на 5,4%. Відношення загального обсягу вирощування худоби до реалізації тварин на забій у сільськогосподарських підприємствах становило 105,8% (у 2010р. – 115,8%). Середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі зменшилися на 0,2% і відповідно становили 532 г на добу.

Не менш важливим є аналіз кормової бази сільськогосподарських підприємств, адже це є вагома стаття витрат при визначенні собівартості продукції. Станом на 1 січня 2012р. у сільськогосподарських підприємствах Київської області, що займалися тваринництвом, було в наявності кормів усіх видів 236,1 тис. т корм. од, що на 8,1% більше, ніж на 1 січня 2011р., у т.ч. концентрованих кормів – 96,4 тис. т корм. од (на 7,3% менше). У розрахунку на одну умовну голову великої худоби припадало по 4,4 ц корм. од кормів усіх видів, у т.ч. концентрованих – по 1,8 ц корм. од (на 1 січня 2011р. – відповідно 4,2 ц та 2,0 ц корм. од) [3].

За попередніми підсумками, у 2011р. прибуток від основної діяльності сільськогосподарських підприємств Київської області (крім малих) становив 2364,9 млн. грн., що на 772 млн. грн. (або на 32,64%) більше, ніж у 2010р. (табл. 4). При цьому загальний рівень рентабельності склав 37,2%, що на 6,5% більше, ніж у попередньому звітному році (без урахування бюджетних дотацій і доплат).

Таблиця 4

Основні економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств Київської області у 2011р. [2,3]

Table 4

Basic economic results of activities of agricultural enterprises of the Kiev region in 2011 [2,3]

Показник	Чистий дохід (виручка) від реалізації, млн. грн.	Прибуток (збиток), млн. грн. (без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування)	Рівень рентабельності, %	Рівень рентабельності у 2010р., %
Продукція сільського господарства і послуги	8724,9	2364,9	37,2	30,7
Тваринництво	3503,7	1022,2	41,2	38,0
У т.ч. ВРХ	147,7	-82,9	-36,0	-45,6
Молоко	598,5	78,2	15,0	10,1

З наведених в таблиці даних бачимо, що на сьогодні вирощування великої рогатої худоби у Київській області нерентабельне, даний напрямок сільськогосподарського виробництва є дотаційним. Для підтримки сільськогосподарського виробництва у 2011р. на

рахунки сільськогосподарських підприємств Київської області фактично надійшло 71,7 млн. грн. прямих бюджетних дотацій і 272,9 млн. грн. за рахунок податку на додану вартість. У цілому за 2011р. підприємства отримали 344,6 млн. грн. бюджетних коштів, або 645,4 тис. грн. у розрахунку на 1 підприємство (у 2010р. – 813,7 млн. грн. і 1586,2 тис. грн. відповідно).

Розглянута нами динаміка основних показників стану розвитку скотарства Київської області підтверджує нагальну необхідність удосконалень у цій галузі. На сьогодні основними напрямками вдосконалення ефективності використання біологічного капіталу скотарства Київської області та України в цілому є:

- налагодження чіткого розподілу господарств відповідно до співвідношення поголів'я і структури стада;
- посилення енергетичної цінності кормової бази (необхідне підвищення частки концентрованих кормів);
- удосконалення організації годівлі худоби у різні періоди;
- підвищення рівня селекційної роботи;
- поліпшення племінних якостей худоби;
- покращення умов утримання худоби;
- підвищення рівня профілактичних заходів;
- зменшення матеріаломісткості продукції тощо.

Висновки: На сьогодні про ефективність використання біологічного капіталу скотарства говорити зарано, адже досліджувана галузь знаходиться на стадії великого занепаду і потребує негайних заходів удосконалення. Велике значення на зменшення поголів'я стад сільськогосподарських підприємств Київської області (і України в цілому) має значний диспаритет цін на тваринницьку продукцію, зокрема з курятиною. Вдосконалень потребує і кормова база, як основа формування собівартості сільськогосподарської продукції. Застаріла матеріально-технічна база є причиною високої матеріало- і трудомісткості продукції скотарства і, як наслідок, її ціни. Для подолання наведених критичних показників розвитку галузі та ефективного використання біологічного капіталу варто почати із запровадження дієвої й ефективної державної програми підтримки галузі скотарства.

Conclusions. Consequently, it is early to talk about the efficiency of biological capital of the cattle breeding use today. The researched industry is on the stage of decline and needs to be immediately improved. A great impact on the diminishing of population of herds of agricultural enterprises of the Kiev area and Ukraine in whole has a considerable disparity of prices on stock-raising products, in particular for chicken. A feed base as basis of forming of agricultural prime cost also needs an improvement. An outdated material and technical base is a reason of high material- and labour intensiveness of products of the cattle breeding and its prices. To overcome the critical indexes of development of industry and effective use of biological capital it is necessary to introduce the effective government program of the cattle breeding industry support.

Використана література

1. Економіка сільського господарства: навч. посібник [Текст] / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін.; за ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2010. – 280 с.
2. Сільське господарство України за 2009 рік [Текст] / Держкомстат України. – Київ, 2010. – 337 с.
3. Головне управління статистики у Київській області [Електронний ресурс] // www.oblstat.kiev.ua